Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение «Гимназия № 3»
Чистопольского муниципального района Республики Татарстан

Программа утверждена научным сотрудником лаборатории национального образования ГАОУ ДПО «Институт развития образования Республики Татарстан» И. Т. Сагдиевой (23 ноября 2011г.)

Авторская дополнительная образовательная программа «Аралашу әдәбе» (Этикет общения)

Для учащихся 8-10 классов

Рассчитана на 1 год обучения

Автор: Фатхутдинова Рузиля Ринатовна,
учитель татарского языка и литературы
МБОУ “Гимназия № 3”

Чистополь

Аңлатма язуы.

Мәктәпне тәмамлаган һәр укучы тормышка яраклашкан булырга һәм җәмгыятьтә кешеләр арасында аралашу нечкәлекләренә дә төшенергә тиеш. Гадәттә, мәктәп укучысы эшлекле аралашу кагыйдәләрен белми һәм аудитория алдында чыгыш ясарга әзерлексез була, югалып кала, эшлекле аралашуның телдән һәм язма формаларын төзи алмый, чөнки мәктәптә моңа махсус өйрәтмиләр. Иртәме-соңмы укучы аралашу этикетын үзләштерергә мәҗбүр була, теге яки бу ситуациядә үз-үзен ничек тотарга кирәклеге турында уйлана.

Сөйләм, аралашу осталыгы һәрбер һөнәр вәкиле өчен мөһим. Кызганычка каршы, хәзерге көндә сөйләм осталыгына өйрәтү өчен дәресләрдә бирелгән вакыт кына җитми. Хәтта телевидениедә эшләүче кайбер алып баручыларның да хаталы сөйләмен, басым кую кагыйдәләре, авазлар орфоэпиясе бозылышын ишетеп борчылабыз. Бүгенге көндә бу актуаль проблема, шуңа күрә бу түгәрәкнең эшчәнлеге мөһим дип саныйм. Бирелгән түгәрәк программасы укучыга тормышта тәүге тапкыр һәм аннан соңгы адымнарны ясаганда килеп туган каршылыкларны җиңәргә ярдәм итү, ялгышлардан кисәтү, аралашу культурасын үзләштерү максаты белән төзелде. "Аралашу әдәбе” түгәрәге балаларны халкыбызның рухи-әхлакый идеалларына китерергә, аларда югары сөйләм культурасы формалаштырырга, иҗади сәләтен үстерергә, мөстәкыйль уйларга һәм эшләргә омтылышын канәгатьләндерергә тиеш. Түгәрәктә танып-белү эшчәнлеге аралашу формасында оештырыла.

Укучылар түгәрәктә татар теле һәм әдәбиятыннан, рус теле һәм әдәбиятыннан алган белем һәм күнекмәләрен файдаланалар, тел чараларын камилләштерәләр, рус-татар грамматикасын чагыштырма планда җөмләләр төзеп өйрәнәләр, эшлекле аралашу этикетын махсус кагыйдә-тезислар аша үзләштерәләр, эшлекле уен, диалог, әңгәмә, язма һәм сөйләм текстлары формалаштыру рәвешендә тормышка ашыралар. Түгәрәк дәресләрендә татар теле, әдәбияты, рәсем, җыр сәнгате, уеннар һәм сәхнә әсәрләре бәйләнештә бирелә.

Түгәрәк занятиеләрен лекция, практикум, проект эше яклау, очрашу-әңгәмә, экскурсия, кичә һ.б. формаларда үткәрергә мөмкин. Программа атнага 1 дәрес исәбеннән төзелде, барлыгы – 34 сәгать. Түгәрәктә 8-10 нчы сыйныф укучылары шөгыльләнә ала.

Түгәрәкнең максаты:

- Укучыларга сөйләм әдәбенең нәтиҗәле алымнарын, аралашу үзенчәлекләрен, аралашу этикетын аңлату;
- Сөйләмнең телдән һәм язмача формалары белән таныштыру,укучыларның иҗади мөмкинлекләрен үстерү;
- Укучыларда аралашу культурасы тәрбияләү.

Бурычлары:

- Ораторлык сәнгате үзенчәлекләрен күрсәтү;

- Татарча-русча эшлекле этикет формаларын бирү;
- Аралашканда үз-үзеңне тоту, позитив һәм негатив фикер агышының тәэсирен сурәтләү;
- Лидерлык үзенчәлекләрен ачу;
- Образлы сөйләм, тавыш хәрәкәте, жестлар һәм мимиканың роле турында мәгълүмат бирү;
- Аудиторияне яулап алу серләренә төшендерү;
- Төрле милләт, төрле ил кешеләренең аралашу үзенчәлекләрен күрсәтү;
- Рухи тормыш нигезләрен аңлату.

Түгәрәкнең юнәлеше, көтелгән нәтиҗәләр:

- Укучыларны традицияләребезгә нигезләнгән үзара аралашу культурасына өйрәтү;
- Теоретик һәм практик белемнәрне үзләштереп, аралашу этикетының иң мөһим кагыйдәләрен тормышта иркен куллана белүләренә ирешү;
- Балаларның сөйләм телен баету; эстетик зәвыгын, иҗади фантазияләрен үстерү;
- Төрле даирә кешеләре белән аралаша алу, тормыш тудырган авырлыклар алдында югалып калмау күнекмәләрен формалаштыру.

ТҮГӘРӘК ЭШЕН ПЛАНЛАШТЫРУ

№	Дәресләрнең темасы	Үткәрү формасы	Сәгать саны	
			теория	практика
1	Кереш. Сөйләм этикеты. Этика һәм этикет сүзләренә аңлатма бирү.	Лекция. Эшлекле уен (төркемнәрдә эш)	1	
2-3	Эффектлы аралашу һәм чыгыш ясау. Дулкынлану һәм каушауны җиңү.	Лекция, сөйләм формаларын чагыштыру.	1	1
4	Кыюлык һәм үз-үзеңә ышану. Эффектлы башлангыч. “Өч мәртәбә” кагыйдәсе. Эффектлы йомгаклау.	Текст төзү, практик эш.	1	1
5-6	Образлы сөйләм һәм дөрес сайланган тон, сулыш алу, интонация, тизлек, тавышның көче һәм пауза.	Эшлекле уен, ярыш, сөйләм формаларын чагыштыру	1	
7-8	Ораторлык сәнгате. Аудиторияне яулап алу.	Лекция, эшлекле ситуацияләр. Сәнгатьле уку бәйгесе	1	1
9	Жест һәм мимика. Гәүдәне хәрәкәтләндерү. Халыкара жестлар аңлатмасы.	Лекция, конспект, тезислар төзү	1	
10-11	Сәхнәдә үз-үзеңне тота белү. Алып баручы. Сөйләмдә көлү-көлдерү максатында ирония, юмор-мәзәк чаралары куллану. Җор теллелек, ораторлык	Бәйрәмнәрдә чыгыш ясарга әзерлек, репетицияләр	1	1

12	Позитив һәм негатив хәрәкәтләр, сигналлар.	Тезислар төзү, чагыштырма ситуацияләрне күзәтү.	1	
13-14	Пассивлык һәм агрессивлык. Эффектлы аралашу күнекмәләре.	Текстлар анализлау, диалоглар төзү	1	1
15	Үз-үзеңә ышанганлык.“Мин” алмашлыгы. Аудиторияне үзең белән тигез күрү – уңышлы чыгыш ясауның нигезе.	Эшлекле әңгәмә. Эшлекле үрнәк текстлар төзү.	1	
16	Эчке диалог. Үз-үзеңне тоту.	Эшлекле уен. Эзләнүләр һәм нәтиҗәләр.	1	
17	Психологик халәт. Ачулану һәм ярсуның көтелгән эшкә кире тәэсире.	Лекция, тезислар.	1	
18-20	Язма формада эшлекле аралашу. Активлык, төгәллек, кыскалык.	Документлар, эш кәгазьләре төзү.	1	2
21-22	Язма һәм телдән сөйләм формалары	Сөйләм үстерү күнегүләре, иҗади эшләр	1	1
23	Татарча-русча эшлекле этикет формалары.	Текстлар чагыштыру, эшлекле уен.	1	
24-25	Татар-рус телләренең грамматик нигезләре.	Сүзтезмәләр,җөмләләр төзү, аларны тәрҗемә итү һәм чагыштыру.	1	1
26	Риторика-чыгыш ясарга һәм аралашырга өйрәтүче фән	Риторика фәненең үзенчәлекләрен ачыклау, текстлар төзү	1	
27-28	Эшлекле аралашу этикеты. Танышу. Әңгәмә оештыру.	Эшлекле уен, конспект, тезислар төзү.	1	1
29	Рәсми эндәшү формалары	Кагыйдәләр үзләштерү, диалоглар төзү	1	
30	Бәхәсләшә белү осталыгы	Төрле очракларда үз-үзеңне тоту кагыйдәләре, ситуатив күнегүләр		1
31-32	Лидерлык сәләтен ачу. Лидерлык үзенчәлекләре.	Конспект төзү, текстлар өстендә эш.	1	1
33	Эмоциональ интеллект. Көчле эмоцияләрне җиңү. Бәхетле кешеләрнең сыйфатлары. Рухи тормыш нигезләре.	Тезислар төзү, риваять тыңлау һәм анализлау.	1	
34	Кешене тыңлый белү сәләте – олы сәнгать. Яхшы тыңлаучы булу серләре. Нәтиҗә ясау.	Лекция, тезислар төзү.	1	

Программаның эчтәлеге

1 нче дәрес. Укытучы кереш лекция сөйли, курсның максатларын һәм бурычларын аңлата, укучыларны эш тәртибе белән таныштыра, этика һәм этикет сүзләренә гомуми аңлатма бирә. Сәнгать халык байлыгы, ул аның тормышы кызыксынуларына бәйле. Сәнгать, әдәбият телдән башка үсә алмый, чөнки тел – аралашу чарасы, көрәш коралы.
2-3 нче дәресләр. Сөйләм (нәфис сүз) – эшлекле аралашу әдәбенең бер өлеше.Публика алдында чыгыш ясауның алшартлары китерелә. Дулкынлану һәм каушауны җиңү өчен укучылар бирелгән сөйләм формаларын чагыштыралар, нәтиҗәле форманы сайлап алырга өйрәнәләр.
4 нче дәрес. Узган дәреснең дәвамы буларак, бу дәрестә укучылар үзләре текст төзиләр. Укытучы чыгышны төгәл, анык, аңлаешлы һәм аудиториянең игътибарын яулап алырлык көчле интонация белән башлап китүнең эффектлы башлангыч булуын ассызыклый. Кереш, төп өлеш, йомгаклау өлешендә әйтергә теләгән фикерне өч мәртәбә кабатлауның тыңлаучыга

нәтиҗәле тәэсирен күрсәтә, финал шулай ук чыгышның әһәмиятле өлеше икәнлеге искәртелә. Укучылар текст буенча өйрәнгәннәрне практикада кулланып карыйлар.

5-6 нчы дәресләр. Алдагы дәрестә өйрәнгәннәр дәвам итә. Укытучы дәрес темасы буенча аңлатмалар, күрсәтмәләр бирә, укучылар эшлекле уен башкаралар, сөйләм формаларын чагыштыру буенча ярыш үткәрелә.

7-8 нче дәресләр. Үтелгән дәресләргә йомгак ясала. Ораторлык сәнгате үзенчәлекләре кабатлана, искә төшерелә,дәфтәрләргә теркәлә, аудиторияне яулап алу серләре аңлатыла. Укучылар эшлекле ситуацияләр чишәләр, эзләнәләр. Сәнгатьле уку бәйгесе оештыру.

9 нчы дәрес. Укытучы чыгыш ясау барышындагы төрле тән хәрәкәтләре, гәүдә торышы, жест һәм мимикаларга аңлатма бирә. Халыкара жестларның нәрсә белдерүләрен өйрәтә. Укучылар лекция барышында конспект төзиләр, тезислар рәвешендә язып баралар, практикада бу хәрәкәтләрне кулланып аңлашалар.

10-11 нче дәресләр. Сәхнәдә үз-үзеңне тота белү кагыйдәләре белән таныштыру. Алып баручы ролендә уйнап карау. Сөйләмдә көлү-көлдерү максатында ирония, юмор-мәзәк чаралары кулланып төрле ситуатив күнегүләр чишү. Диктор яки алып баручы дөрес итеп сулыш ала белергә тиеш. Әгәрдә сөйләмнең теләсә кайсы урынында сулыш алынса, сөйләмебез аһәңле һәм яңгырашлы булмас иде. Сөйләмнең тыңлаучыга тәэсире, аның тизлеге, эмоциональлеге, тавышның югарылыгы, түбәнлеге. Нәфис сүз остасы чыгышы.

12 нче дәрес. Позитив һәм негатив сүзләренә аңлатма бирелә, позитив һәм негатив сигналлар сүзлеге китерелә, аларны укучылар дәфтәрләренә теркәп куялар. Мәсәлән, елмаю, ачык һәм ябык поза нәрсәне аңлата һ.б. Кыска әсәрләрне сәхнәләштерү.

13-14 нче дәресләр. Бу дәрес алдагы дәреснең дәвамы булып тора. Пассив һәм агрессив сүзләренә аңлатма бирелә, аларның аралашучыга һәм чыгыш ясаучыга тискәре тәэсире күрсәтелә. Эффектлы аралашу өчен кирәкле күнекмәләр ассызыклана, дәфтәрләргә теркәлә. Укучылар диалог төзеп сөйләшәләр.

15 нче дәрес. Үз-үзеңә ышанганлык тирә-юньдәгеләр, аудиториядәге тыңлаучылар белән үзеңне тигез күрүдән башлануы турында аңлатма бирелә. Укытучы чыгыш ясаучы фикеренең аудиториядә яклау тапмаган очраклары вакытында үзеңне ничек тотарга кирәклеге турында киңәшләр бирә. “Сез” алмашлыгы урынына күбесенчә “без” һәм “мин” алмашлыклары куллануның нәтиҗәлерәк булуын искәртә, мисаллар, текстлар ярдәмендә ныгыта, анализлый, әңгәмә оештыра.

16 нчы дәрес. Эчке диалог сүзтезмәсенә аңлатма бирелә һәм аны тормышка ашыру юллары күрсәтелә. Пассив кеше, агрессив кеше һәм үз-үзенә ышанган кеше фикерләре чагыштырыла, үз фикерләреңне тәртипкә салу күнегүләре башкарыла, үз өстеңдә эшләү юллары бирелә, позитив фикерләүнең кеше тормышына уңай роле ассызыклана. Укучылар алган белемнәрне эшлекле уен ярдәмендә практикада кулланалар.

17 нче дәрес. Алдагы дәреснең дәвамы буларак, ачулану һәм ярсу кебек тискәре психиканың көтелгән эшкә тискәре тәэсире мисаллар ярдәмендә исбатлана, үз өстеңдә эшләү юллары кабатлап кителә һәм тезислар формасында дәфтәрләргә теркәлә.

18-19 нчы дәресләр. Укытучы эшлекле аралашуның төрле формаларын күрсәтә, этикет кагыйдәләрен һәм нормаларын китерә: аш-су өстәле артында аралашу, танышу, үзара ихтирамлылык, эшлекле әңгәмә, кием-салым, эшкә кабул иткәндә кайбер киңәшләр, транспортта барганда аралашу һ.б. Укучылар дәрестә алган күнекмәләрне эшлекле уен, конспект, тезислар ярдәмендә ныгыталар.

20 – 22 нче дәресләр. Укытучы эшлекле аралашуның язма формаларын бирә, укучылар текстлар төзиләр, эш кәгазьләре үрнәкләре язалар (гариза, беркетмә, белешмә, белдерү, тасвирнамә, тәрҗемәи хәл һ.б.).

23-24 нче дәресләр. Язма һәм телдән сөйләмнең төрләрен укучыларга җиткерү, үзенчәлекләрен аңлату. Язма сөйләм үрнәкләре белән таныштыру. Иҗади эшләр башкару.

25 нче дәрес. Эшлекле этикетның татарча-русча вариантлары чагыштырыла. Үрнәк сүз формалары, сүзтезмәләр бирелә, рольле уен, эшлекле уен ярдәмендә укучылар практик күнекмәләр алалар.

26-27 нче дәресләр. Татар һәм рус телләре грамматикасының үзенчәлекләрен, охшаш һәм аерымлыкларын укучылар үзләре күрсәтәләр,этикет формаларын китерәләр, җөмләләр төзиләр, тәрҗемә эше белән шөгыльләнәләр.
28 нче дәрес. Риторика фәненең үзенчәлекләрен ачыклау, текстлар төзү. Мәктәптә риторика дәресләренә керү, нәтиҗәләр ясау.
29 нчы дәрес. Рәсми эндәшү формаларының үзенчәлекләрен өйрәнү, төрле ситуатив күнегүләр эшләү.
30 нчы дәрес. Төрле очракларда үз-үзеңне тоту кагыйдәләре, ситуатив күнегүләр эшләү. Кеше булып кала белү очраларына мисаллар китерү.
31-32 нче дәресләр. Лидер булу үзенчәлекләре, лидерлык сәләтен ачу билгеләре күрсәтелә. Укучылар мисаллар, текстлар өстендә эшлиләр, конспект,тезислар төзиләр.
33 нче дәрес. Эмоциональ интеллект турында мәгълүмат бирелә, аның сыйфатлары күрсәтелә, укучылар бу сыйфатларны дәфтәрләренә теркәп баралар. Кеше факторы төшенчәсе аңлатыла, заман җитәкчесенә хас кайбер киңәшләр һәм ул белергә тиешле төп принциплар тезислар рәвешендә дәфтәрләргә теркәлә. Бәхетле кешеләргә характеристика бирелә. Рухи тормыш нигезләренең гомуми уңышлы яшәешкә тәэсире аңлатыла. Укучыларга риваять тыңларга тәкъдим ителә, аны укучылар үзләре анализлыйлар.
34 нче дәрес. Яхшы тыңлаучы булу серләре китерелә, киңәшләр бирелә. Укучылар аларны дәфтәрләренә теркиләр. Нәтиҗә ясала, түгәрәк йомгаклана.

“Аралашу әдәбе” дигән түгәрәк эшенең нәтиҗәлелеге.

“Аралашу әдәбе” дигән түгәрәк планы Чистай шәһәренең 3 нче гимназиясе һәм 9 нчы гомуми белем бирү мәктәбендә апробацияләнде. 8-10 нчы сыйныф укучылары түгәрәккә бик теләп йөриләр...

Балаларны матур, дөрес, төгәл итеп сөйләргә өйрәтү түгәрәкнең төп бурычларыннан санала. Бер яктан, сөйләм аң, фикерләү үсеше белән тыгыз бәйләнгән, сөйләм ярлылыгы фикер үсешен тоткарлый. Икенче яктан, телне яхшы белми торып сүз сәнгате булган әдәбиятны да аңлап, тоеп, кичереп булмый. Шуңа күрә укучыларны телен баету һәм камилләштерү игътибарга алынырга, аның өстендә махсус эш алып барылырга тиеш.

Телдән дөрес, матур сөйли белгән бала язмача да үз фикерен тиешенчә әйтә ала һәм киресенчә. Телгә игътибарлы, белемле укучы үзенең уен телдән дә, язмача да төгәл әйтә белер. Баланы дөрес сөйләшергә өйрәтү – бик дәвамлы эш: һәр дәрестә, тәнәфестә, өйдә, төрле чараларда, кыскасы, һәрвакыт бара торган эш. Түгәрәкнең әһәмияте менә шунда инде. Түгәрәккә йөргән балаларның сөйләм телләре байый, аралашу әдәбе яхшыра. Укучылар башкалар алдында, сәхнәдә чыгыш ясарга өйрәнәләр. Үз-үзләренә ышаныч арта, иҗади сәләтләре үсә. Фәнгә кызыксынулары арта, шуңа күрә бу түгәрәккә йөрүче балаларның олимпиадаларда, төрле бәйгеләрдә катнашырга теләкләре уяна. Соңгы 3 елда түгәрәккә йөрүче балаларның уңышларын әйтеп үтәсе килә:

Никифорова Н., Куликова Т., Герасимов В. – муниципаль олимпиадада җиңүчеләр, Дәүләтшина Г. – республика күләмендәге сочинениеләр бәйгесе “Безнең гаиләдә олы шәхесләр” – 3 нче урын, “Алтын каләм” республика бәйгесендә финалист, “Кирәкми безгә сугыш” әдәби музыкаль композицияләр конкурсында түгәрәк укучылары – Гран При яуладылар, милиция көненә багышланган сочинениеләр бәйгесендә җиңүче – Мирсәйҗанова Илмира, сәнгатьле шигырь уку бәйгесендә призер – Фәтхетдинова Г. һ.б.

Нәтиҗә ясап, шуны әйтергә кирәк ки, укучыларның сөйләме түбәндәге таләпләргә җавап бирергә тиеш: фикер эзлекле белдерелергә, төп фикер ачылырга һәм темага туры килергә, фикер грамматик яктан дөрес булып, сөйләмдә билгеле бер темп сакланырга тиеш.

Тәҗрибә күрсәткәнчә, укыту процессында укучыларның монологик сөйләм күнекмәләрен үстерү телдән оештырыла, ә язма сөйләм телне тагын да тирәнрәк белүне сорый, чөнки укучыларның язу күнекмәләре дә тиешле дәрәҗәдә үсеш алган булырга тиеш. Түгәрәкне тәмамлаганда, укучылар язма рәвештә дә үз фикерләрен белдерергә күнеккән булырга тиешләр.

Тарату материалы

ӘҢГӘМӘ ҮТКӘНДӘ ҮЗЕҢНЕ ЯХШЫ КҮРСӘТҮ ӨЧЕН КИҢӘШЛӘР.

1. Кул кысышу өчен кулыңны әүвәл үзең суз! Бу – үз-үзеңә ышаныч билгесе, аны яшерергә кирәкми.
2. Үзеңне контрольдә тот. Әңгәмә вакытында тәмәке тартма, баллы әйберләр капма, резинка чәйнәмә.
3. Җитәкчегә исеме белән эндәшмә. Ул үзе рөхсәт итсә генә мөмкин. Ничек эндәшергә икәнен сорама, ул үзе тәкъдим иткәнен көт я секретаре киңәшләренә колак сал. Җитәкче үз исемен әйтмәсә, аңа урынындагы дәрәҗәсе буенча эндәш, әфәнде, ханым, туташ сүзләрен өстә.
4. Хәрәкәтләреңне контрольдә тот. Утырырга тәкъдим итмәсәләр, басып тор, тәкъдим иткәнне көт. Утыргач, җәелеп китмә, туры утыр. Курку хисе булмасын, үзеңне ышанычлы тот, туры кара, күз карашың да ышанычлы булсын. Ачык позада булырга тырыш, ягъни кулларны тоташтырырга, кулны күкрәккә кушырырга, аякларны аяк өстенә куярга ярамый. (Алдагы дәресләрдә өйрәнгән киңәшләрне кара).
5. Тыңлый белергә өйрән. Бүлдерергә тырышма, сөйләп бетергәнне көт. Сорауга җавап бирер алдыннан уең белән генә 3-5кә кадәр сана. Бу акыллы җаваплар бирер өчен һәм әңгәмәдәшнең сөйләп бетергәненә тулы ышану өчен кирәк.
6. Үзеңне үз-үзенә нык ышанган кеше итеп күрсәт. Җитәкче синең компаниягә файда китерә алырлык кеше икәнеңә төшенергә тиеш. Ышанычлы җаваплар синең нәкъ менә аңа кирәкле кеше булуыңны күрсәтә. Ләкин үзеңне өстен куйма, бәйләнчек булма, шуның белән үзеңне читкә этәрергә юл куйма.
7. Әңгәмә үткәрүченең тактикасын аңларга тырыш. Артык сүзләр ычкындырма, ачылып китмә, үткәндәге тормышыңны сөйләмә. Әңгәмә үткәрүчеләр, гадәттә, басым астында артыгын да таләп итәрләр. Ышанычлы рәвештә тиешлесен генә әйт.
8. Гади генә сорауларга да сакланып кына җавап бир. Алар башка нәрсәне күздә тотып бирелергә мөмкиннәр. Артык җәелеп китмә, кирәкмәгән сүз сөйләмә, бигрәк тә алдагы эшеңә кагылышлы булганнарын сатма. Җитәкче синең ышанычлы кеше булуыңа инанырга тиеш.
9. Ялганлама, үз мөмкинлекләреңне арттырып сөйләмә. Ялган бер беленә ул. Сез эшсез калырга мөмкин. Элеккеге җитәкче, хезмәт хакы, уңышлар турында дөресен сөйләргә кирәк.
10. Юмор белән артык мавыкмагыз. Юмор бернәрсә дә бирми. Сезгә анекдот яки мәзәк сөйләсәләр, көлегез, әмма үзегез дәшми калыгыз, мәзәк сөйләп маташмагыз. Нәтиҗәсе сез көткәнчә булмаска мөмкин.
11. Әңгәмәдәшнең вакытын күп алмагыз, сораулар бирмәгез. “Әңгәмәгез өчен рәхмәт”, “Сез бик күңелле әңгәмәдәш булдыгыз” кебек җөмләләр әңгәмәнең ахырына якынлашканын күрсәтә. Әйтер сүзегез калса, соңыннан да әйтергә була бит.
12. профессиональ кеше булуыгызны исбатларсыз. Әңгәмә вакытында бигрәк тә нәрсә ошаганы турында әйтергә онытмагыз, моны компания эшчәнлеге белән бәйләгез. Сез үзегезнең компаниядә эшләргә теләвегезне күрсәтегез. Мәсәлән: Әңгәмәне уңай нотада тәгәлләгез. Сезгә бу компаниядә эшләве күңелле булачагы турында әйтегез, ни өчен биредә эшләргә теләгәнегезне мисаллар китереп аңлатырга мөмкин.
13. Җитәкчегә генә түгел, фирманың башка хезмәткәрләрендә дә яхшы тәэсир калдыр, синең хакта җитәкче алардан да сорашырга мөмкин.
14. Төгәл (пунктуаль) бул! Вакытында кил! Әңгәмәгә соңга калу – гафу ителмәслек хата.

Мәгълумат һәм белем бирү чыганаклары

Укытучы өчен методик әдәбият	Укучылар өчен әдәбият
1.Курбатов Х. "Сүз сәнгате. Татар теленең лингвистик стилистикасы һәм поэтикасы”. Казан: "Мәгариф” нәшр., 2002 2.Бенедиктова В. И. О деловой этике и этикете. – М., Институт новой экономики, 1994. 3.Бороздина Г.В. Психология делового общения. – М.: Инфра-М,1998. 4.Нигъматуллин М., Грамматик анализ. Алабуга, 2000. 5. Лингвистик анализ үрнәкләре. 6. Татар телендә тыныш билгеләре. 7. «Фән һәм мәктәп», «Мәгариф» журналлары, “Мәгърифәт”, “Ачык дәрес” газеталары - Диктантлар җыентыгы (төрле авторлар) - Изложениеләр җыентыгы (төрле авторлар) - Н.В. Максимов.Татар теленнән тестлар 8.Михайлов И.И. Этика: Учебное пособие для факультативных занятий в старших классах общеобразовательных школ. – Казань: Изд. “Магариф”, 2003. 9. Культура устной и письменной речи делового человека: справочник. Практикум. 7-е изд., испр. – М., Флинта: Наука,2001. 10. Электрон ресурслар: http://gzalilova.narod.ru, sh2barda2006.narod.ru, muslum-tat.narod.ru, proshkolu.ru. 11. Абдуллина Р.С. Стилистика һәм сөйләм культурасы мәсьәләләре. ЯрЧаллы, 1997. 12.Студентларның сөйләм күнекмәләрен үстерү һәм белемнәрен тикшерү өчен биремнәр. – Казан: КДАХА, 2005. – 63 б.	1. Лингвистик анализ үрнәкләре. 2. Татар телендә тыныш билгеләре. 3. Н.В. Максимов.Татар теленнән тестлар 4. Гыймадиева Н., Нуруллина Р.Татар теленнән кагыйдәләр җыентыгы. К.: “Мәгариф”, 2007. 5. Орфографик, орфоэпик һәм башка төр сүзлекләр. 6. Вәлиев З.В.. Эш кәгазьләре үрнәкләре. – Казан. Татарстан китап нәшрияты, 1999. 7.Гольдин В.Е. Речь и этикет. – М.,1983. 8.Карнеги Дейл. Как завоевать друзей и оказывать влияние на людей. М.: Прогресс, 1995 9.Карнеги Дейл. Как вырабатывать уверенность в себе. – М.: Прогресс, 1995 10.Кузин Ф.А. Культура делового общения: практическое пособие для бизнесменов. – М.,2000. 11.Кадыров Ф.М. Русско-англо-татарский разговорник: деловое общение. – Казань: КСЮИ, 2000. 12.Фазлыев Җ. Иманлы бала. Казан, 2003. 13.Свитман Билл. Общаться успешно. – М., “ЭКСМО”, 2007. 14.Южин, В.И., Энциклопедия этикета. – М.: РИПОЛ классик, 2007.